ssd/ slovensko sociološko društvo
isu/ inštitut za sociologijo

YU ISSN 0352-3608

družboslovne razprave 10

Ljubljana 1990

ssd/ slovene sociological association
isu/ institute for sociology

VSEBINA

PROSTOR IN SOCIOLOGIJA 3

ČLANKI

I. RAZVOJNI TOKOVI IN DRUŽBENOPROSTORSKO PRESTRUKTURIRANJE

Zdravko Mlinar: OD PROSTORA KRAJEV K PROSTORU TOKOV: PRESTRUKTURIRANJE ALI RAZKROJ TERITORIALNO - DRUŽBENE ORGANIZACIJE 15

Pavle Gantar: TEORIJA FLEKSIBILNE AKUMULACIJE IN URBANO DRUŽBENO RAZISKOVANJE 45

Raimondo Strassoldo: LOKALNA PRIPADNOST IN GLOBALNA UVRSTITEV 64

Oliver P. Williams: BIVALNE SKUPNOSTI IN NOVA URBANA OBLIKA 77

Jan Makarovič: IZRABA PROSTORA - RAZVOJ - INDIVIDUALNOST 92

II. IZBRANE TEME IZ RAZISKOVANJ

Barbara Verlič Dekleva: DILEME RAZVOJA MEST IN PODEŽELJA V JUGOSLAVIJI 109

Drago Kos: URBANIZEM KOT FORMALIZACIJA DOGAJANJA V PROSTORU 125

Srna Mandič: PRIVATIZACIJA STANOVANJSKE PRESKRBE 141

Ida Hojnik Zupanc: INDIVIDUALNOST STAREGA ČLOVEKA V BIVALNEM OKOLJU 156

Laura Bergnach: OBMEJNA MESTA: PRIMER GORICE IN NOVE GORICE 165

Vesna V. Godina: VPLIV KULTURNIH VZORCEV IN TRADICIJE NA PROCESE DRUŽBENEGA RAZVOJA 179

RECENZIJE 187

XII. SVETOVNI SOCIOLOŠKI KONGRES - MADRID 90 217

UDK
UDC 316.32

Raimondo Strassoldo [1]

LOKALNA PRIPADNOST IN GLOBALNA UVRSTITEV

Ena izmed najbolj utrjenih tez v sociološki teoriji je teza, da sta posledici "modernizacije" prehod iz lokalne skupnosti v globalno družbo (iz partikularizma v univerzalizem) in zamenjava "teritorialnih korenin" z neprostorskim (funkcionalnimi) sistemi interakcije. Vendar pa so od šestdesetih let dalje temu pogledu oporekali številni fenomeni, ki jih včasih označujejo s skupnim imenom "novi lokalizem": 1) razt gospodarskih regij, ki v sebi zadržujejo majhnost, široko razpršenost in lokalno ukoreninjenost tovarn z izrecno globalno orientacijo, tako glede inputa (visoke tehnologije), kakor tudi glede outputa (tržišča): n.pr. Benetton v Benečiji; 2) konec rasti velikih mest in razcvet majhnih in srednje velikih mest, navadno v imenu "čarov in privlačnosti" slednjih; 3) ponovna oživitev "etičnega regionalizma" (manjšega nacionalizma, itd.), ki je dolgo časa miroval v številnih naprednih in po splošnem mnenju unitarnih evropskih nacionalnih državahč 4) naraščanje ekoloških gibanj v obrambo lokalnega okolja. Ta nepričakovani "novi lokalizem" se pojmuje kot poglavitna komponenta "postmoderne družbe", v kateri globalizma, ki se ga vsilili svetovni komunikacijski sistemi, dialektično sproža ponovno odkrivanje pomembnosti neposrednega "sveta življenja", ki je obenem tudi kompenzacija za sam globalizem.

Po vsem videzu globalne vključenost ne izenači "prizadevanj za lokalno skupnost", čeprav utegne spremeniti nekatere njene značilnosti.

Teza o koeksistenci navezanosti na lokalno okolje in širših interakcij ter obzorji v postmoderni družbi je očitno potrjena.

One of the best - established thesis in sociological theory is that "modernization" entails the transition from local community to global society (from particularism to universalism) and the superseding of the "rettirial roots" by non-spatial (functinal) interaction systems. Since the '60, however, thei view has been challenged by number of phenomena, sometimes collectively labelled "the new local-

---

1) Institute of Economics, University of Udine

ism": 1) the growth of economic regions coupling small size, wide-dispersion and local rootedness of the plants with a distinctive global orientation, both in input (high technology) and output (markets): e.g. Benetton, in Veneto. 2) the end of big-city growth and the flourishing of small and medium-size towns, in the name of "amenities"; 3) the revival of "ethnic regionalism" and reputedly unitarian European nation states,, 4) the growth of ecological movements in defense of local environments. This unexpected "New Localism" has been taken as one of the main components of "Post Modern Society", in wich the globalism imposed by world-level communication system induces dialectically, and is compensated by, the rediscovery of the importance of immediate "life-world".

Apparently, global involvement does not destroy the "quest for local community", although it may alter some of its features.

The thesis of the co-existence between local attachment and wider interactions and horizons in post-modern society seems to hold.

globalizacija, lokalizem, kozmopolitizem, prostor, postmoderna družba.

Globalnost

Zavest, da je svet nekaj enotnega (En Svet), ni nova, nasprotno, ta svet se zdi psiho-kulturno univerzalen, je arhetip. Dokler so bile primitivne družbe osamljene in ločene od drugih človeških skupin, oz. zanje niti vedele niso, so se rade poistovetile s Človeštvom, svoje lokalne navade pa s Svetom. Tudi antični imperiji so si domišljali, da so univerzalni in da jim je od boga dana dolžnost, da skrbijo za blaginjo (mir, religija) celotnega sveta. Da so na obrobju njihovih imperijev ljudstva, ki še niso podjarmljena, se jim je zdelo le naključje, ki ga bo treba sčasoma urediti. Ali pa so na ta ljudstva gledali, kot da so povsem izključena iz človeštva in so kot taka nezanimiva in brez potreb po odrešitvi (priljubljeno stališče starih Kitajcev). Univerzalni imperiji so bili v veliki zadregi, ko je šlo za priznanje obstoja drugih imperijev in civilizacij, in običajna politika je bila zanikanje. Rimljani in Kitajci so vedeli drug za drugega in so vzdrževali celo nekakšne trgovske odnose, vendar danes nimamo skoraj nobenega uradnega ali zgodoviskega poročila o tem. Podobno velja za večino zgodovine, da v bistvu svet ni bil enoten, ampak razdeljen na nekaj večjih imperijev – civilizacij in na tisoče osamljenih primitivnih plemenskih kultur.

In potem so bile in so še vedno Svetovne religije, ki so povezovale vse ljudi, znane in neznane, v sovernike, sinove enega boga (ekumenski, katoliško orientirano krščanstvo in islam). Končno je v 15. stoletju Svetovna Ekonomija začela povezovati

planet na svoj način, in sicer tako, da je na naravne vire začela gledati kot na nekaj odprtega, kar se samo ponuja v izkoriščanje za blaginjo Svetovne Civilizacije. Evropejci so stoletja verjeli, da se bo ves svet po zaslugi prednosti trgovine, industrije in tehnologije povezal in združil pod evropskim, kršanskim in kapitalističnim vodstvom.

Potemtakem sta zavest o enem svetu in globalizacija že precej stari. Po drugi strani pa se zdi, da gre za širše soglasje, da živimo v dobi, ko so ti procesi različni na več načinov. Svet se povezuje drugače, kot bi pričakovali v preteklosti. Ena od teh razlik je v osnovi kvantitativna, vendar tako velika, da bi lahko bila kvalitativna - ostali dve pa sta precej novi.

1. Po vsem svetu razširjene komunikacije (prenos informacij, množičnost energije in oseb) so presegle vsakršna pričakovanja. Svetovna Ekonomija se je dokončno razvila do srede 19. stoletja na tako starih tehnologijah, kot so konj, jadro, popisan papir. Od takrat dalje so se začeli pojavljati popolnoma novi izumi, ki so bistveno zmanjšali stroške in čas komunikacij in hkrati sprostili ogromne količine energije v komunikacijske namene. O tem ni treba razpravljati; znano je, da se je svet zelo zmanjšal po zaslugi parnega stroja, telegrafa, motorja z notranjim izgorevanje, telefona, filma, radia, televizije in novejših teleinformacijskih tehnologij. Vprašanje je, če so ti izumi danes prav tako veliki kot v prejšnjih desetletjih, ali gre za kvalilitativne spremembe v pogojih socio-kulturnih posledic, ali pa gre zgolj za "več istega". Danes pravimo, da se je prava "revolucija" pojavila med letom 1840 (vlak, telefon) in letom 1950 (televizija in računalniki), od takrat dalje pa imamo samo zelo hitro evolucijo vzdolž dognanih smeri[2]. Za vsako novo komunikacijsko in informacijsko tehnologijo, ki s še večjo hitrostjo in učinkovitostjo prenaša novice, pravimo, da gre za revolucijo, toda svet je že zasičen, saj se takšni novi dogodki pojavljajo že vsak drugi dan.
2. Svetovna Ekologija kot združevalna sila sveta je nekaj povsem novega. Prej je bil svet povezan s Svetovno Ekonomijo, torej s pridobivanjem, transferom, kombinacijo in porabo naravnih virov. Spodbude k združevanju za "vojno proti naravi" (osupljiva Stalinova fraza) so gnale ljudi k ustvarjanju nove dobe blaginje in popolnosti. Le redki so predvideli, da bo to ogrozilo temelj človekovega obstoja, da bo Narava vrnila udarec v obliki one-

---

2) Vpliv "novih tehnologij" na prostorsko organiziranost družbe so v zadnjem času še največ proučevali socialni geografi, oblikovalci in sociologi. Glej še: poročilo srečanja ISA research Committees 21 in 24 (Dubrovnik, junij 1987) na temo "Tehnologija, prestrukturiranje in urbani/regionalni razvoj". Glej še: RC 24 seminar "Informacije, tehnologija in nov pomen prostora" (Frankfurt, maj 1988). Toda kljub vedno večji izbiri literature smo našli le malo čvrstih dokazov zoper našo "konservativno" hipotezo.

snaževanja, genetskih sprememb, izčrpanih virov, klimatskih sprememb itd. In le redki so spoznali, da se bo moralo človeštvo združiti, če bo hotelo poravnati razne motnje v biosferi. Kako racionalno okrepiti ta majhen in krhek globalni ekosistem, "vesoljsko ladjo Zemlja", katere podoba, prvič prikazana s poletom na Luno leta 1969, velja za najbogatejši vir zavesti o Enem Svetu. Ljudje so zaskrbljeni glede DDT-ja v maščobah antarktičnih pingvinov ali izginjanja gozdov na Madagaskarju, kot da bi se to dogajalo na njihovih dvoriščih. Danes lahko govorimo o množičnem občutku za globalno lastništvo, za odgovornost, prizadetost, za skrb, občutek, ki nima primere v preteklosti[3].

3. Tretji vidik sodobne stopnje v globalizacijskem procesu je težko opredeliti. Nanaša se na družbeno, kulturno in politično področje in lahko bi ga označili negativno kot "izgubo centra" ali pa pozitivno kot pristajanje na različnosti in pluralizem. Splošen odgovor na vprašanje, kaj drži družbo skupaj, je, da je to jedro ali osnovne vrednote, ki določajo temeljni odnos posameznika z ostalimi ljudmi, družbo, naravo, bogom itd. Tako gledano je družba sinonim za kulturo, religijo in civilizacijo. Vprašanje pa je, ali je lahko nekdo "civiliziran" na več kot en način, ali je izvirni multikulturalizem sploh možen, ali so družbeni odnosi (za razloček od zgolj instrumentalnih, ekonomskih) možni samo med ljudmi, ki jih druži isti niz temeljnih vrednot.

Vrednote so abstraktne bitnosti, utemeljene le v posameznikovi zavesti, izražene in simbolizirane v materialnih predmetih, ki se pojavljajo v določenih prostorih. Teza o osnovnih vrednotah nujno predpostavlja, da so v družbah osrednji prostori in da je družba centrirana in centralizirana[4].

Človek ima prirojeno težnjo, da razmišlja o središčih in jih išče: v svojem telesu (srce), v možganih (hipofiza), v mišljenju (ego), v družbenem sistemu (veliki človek – izgovor legitimnosti, kralj, ustava, predsednik). Svoj življnjski svet gradi (struktura) hierarhično, s centri iz opeke in malte: njegov dom, glavni trg njegovega mesta, glavno mesto pokrajine in države, jedro njegove civilizacije. Celo vesolje opazuje skozi centre: Zemlja kot središče vesolja pri Aristotelu in Ptolomeju, Kopernikov heliocentrični sistem, širjenje vesolja z notranjimi (centralnimi) eksplozijami in še bog kot zadnji končni centralni izvor in počelo vsega fizičnega in metafizičnega[5].

---

3) O tem smo razpravljali v referetu za XI. ISA svetovni kongres (New Delhi, 1986): Thinking globally and acting locally: a study of environmental opposition to growth projects in Friuly (Italy). To je bila tudi tema drugega srečanja (skupaj z RC 21) na zadnjem kongresu v Madridu.

4) E. Shils, Center and periphery, Chicago University Press, 1975.

5) R. Strassoldo, Center-periphery and System-Boundary: culturological perspectives, v J. Gottmann (ed.) Centre and periphery, spatial variations in politics, Sage, London, 1980.

Globalizacijski proces se je začel s Svetovno Ekonomijo iz centra, "jedrnega območja", iz Zahodne Evrope, ki je bila sama rezultat dolgega drsenja od centra, od Mezopotamije do Grčije, Rima, Rena. Vse do zgodnjega 20. stoletja je le nekaj posameznikov dvomilo o moralni in tehnični superiornosti Evrope, o njeni dolžnosti, da civilizira ostali svet in osvobodi vsa ljudstva izpod različnih oblik barbarstva. Civilizacija in modernizacija sta bila le druga izraza za evropeizacijo. Zahodna Evropa je splošno veljala za center sveta. Evropski jeziki, moda, tehnologije, arhitekura, življenjski slog, vrednote, institucije, dobrine - vse to so elite po vsem svetu na veliko sprejemale. Kljub temu da je bila večina množic po svetu še globoko v svojih domačih kulturah, je bila težnja k evropeizaciji zelo očitna.

Stvari so se spremenile z dvema evropskima vojnama (1914-1945) in z vzponom dveh obrobnih velikanov, Združenih držav Amerike in Sovjetske zveze. Stara evropska civilizacija se je razcepila na dvoje: ameriško usmerjen kapitalističen blok in rusko usmerjen socialističen blok. To pa je spodbudilo nastanek še tretje stranke, imenovane neuvrščeni, afro-azijska ali Jug. Nekaj desetletij je svet živel v protislovjih in neprestanih stresih. Po eni starni je šlo za vsesplošno pristajanje in hrepenenje po evropski civilizaciji (tehnologija, življenjski slog, osnovne politične vrednote enakost-svoboda-bratstvo in še uspešnost) in formalnih institucijah, po drugi strani pa za odklon njenega moralnega vodstva, njene legitimnosti kot Svetovni Center. Sledila je dekolonizacija in odcepitev evropskih prekomorskih imperijev in s tem nastanek množice novih monarhij in neodvisnih držav. Politično je svet razpadel v številne pole in osi in na manj pomembne drobce. Poskus, da bi ustvarili institucije na svetovni ravni, kot so Združeni Narodi in druge mednarodne organizacije, ni uspel zakriti vseh razpok.

Petdeseta, šestdeseta in sedemdeseta leta so bila težka za tiste, ki so verjeli v En Svet: en v smislu ranljivosti vsakega človeka in kraja za uničevanje, v soodvisnosti življenja in smrti, toda en svet, ki je bil obenem strašno razklan na mnoge sovražne tabore.

Pod površino političnih razprtij pa so globalizacijske sile vendar nadaljevale svojo pot. Ekonomija, znanost, kultura in komunikacije so nujno presegle državne in blokovske meje. In v poznih osemdesetih letih, s čudežnimi dogodki v Vzhodni Evropi, se je glavna politična ideološka lupina razpočila in svet je zdaj pripravljen na nove izbruhe združevanja.

Zdaj je pravi čas, da ponovno pretresemo nekatera stara vprašanja: ali je ta svet, ki je poenoten z "osnovnimi" vrednotami, moderen svet, zahodna liberalna demokracija, kapitalizem, in če je, kaj se bo zgodilo z ostalimi kulturami in civilizacijami? Ali bo svetovna družba (ali Weltgeist, kot bi bilo ljubše Heglu) iztrebila posamične lokalne kulture (Volkgeist)? Ali je enotnost ekonomskih, političnih in komunikacijskih struktur združljiva z avtentično (ne le folklorno) raznolikostjo religij, življen-

jskih slogov, kulturnih preferenc itd.? Tisti, ki se jim upirajo standardizacija, masovnost, homogenizacija, asimilacija, plehkost itd., so upravičeno zaskrbljeni. Toda obstaja tudi globlja zaskrbljenost za usodo posameznikove svobode v takšnem Eno-Svetu. Svoboda, kot jo poznamo od Montesquiea dalje, uspeva samo, če je moč porazdeljena med različne centre in strukture. Moč ima namreč neukrotljivo težnjo po kopičenju, koncentriranju, "zlepljanju". Obramba zoper to je v prostorski razpršenosti in porazdelitvi moči - tak je sistem lokalnih avtonomij od sosesk do držav in še dlje. Večino politologov plaši ideja Svetovne Države ali Svetovne Vlade (priljubljena v znanstveni fantastiki in utopiji), kot da gre za konec zgodovine in človeka kot svobodnega bitja.

Rešiti moramo problem, kako harmonizirati globalno enotnost - nujno stopnjo funkcionalne, ekonomske, komunkacijske integracije - z lokalno pestrostjo okusov, slogov, idej, vrednot, preferenc, institucionalnih in estetskih oblik itd.

Na tem mestu se ne moremo spuščati v argumentiranje, vendar se strinjamo s teoretiki "osnovnih vrednot", ki pravijo, da človek ne more biti civiliziran na več kot en način[6], čeprav lahko uživa in razume celo vrsto "eksotičnih" vrednot. Z drugimi besedami, globalizacija na funkcionalnih področjih gospodarstva in komunikacij nujno vzbuja pristajanje na določene osnovne vrednote. Variante se pojavijo le na obrobju. Za čigave osnovne vrednote vendar gre? Omenili smo že idejo o premiku moči od vzhoda proti zahodu, iz Mezopotamije na Kreto, v Grčijo, Rim, severozahodno Evropo in od tod do vzhodnih ZDA. Zdaj se zdi Center Sveta nekje med Kalifornijo in Japonsko in pri nekaterih se že pojavlja zaskrbljenost zastran kulturnih posledic (podobno kot nedavna pogajanja o evropskem središču). To verjetno prihaja iz "centrističnega" okvira razmišljanja, na primer nuja, da imajo vsi sistemi središče, center. Poznamo pa tudi primere sistemov z več središči, z razpršenim nadzorom, z mrežnim tipom, kot so možgani, trg, ekosistemi[7]. Torej bi se lahko Svetoni Sistem razvil mimo teh vzorcev in uskladil povezanost celote z avtonomijo posameznih delov (enotnost in različnost). To seveda ne bo samodejno, ampak bo potrebna dolga in brezpogojna bitka zoper prevladujoče centralistične, homogenizacijske težnje. In

---

6) F. Konecny, On the plurality of civilizations, Polonica, London, 1962

7) Tema obravnava esej, ki je citiran pod točko 6 v delu R. Strassoldo, Center and periphery: socio-ecological perspectives, v knjigi A. Kuklinski (ed.) Polarized development and regional politicies, Mouton, The Hague-Paris, 1981.

Psiho-Kulturna sposobnost, da živimo v raznoterem, pluralističnem svetu z več centri se nikakor ne zdi "naravna", zato jo je treba "previdno kultivirati" in zatreti z izobraževalnimi metodami[8].

Lokalnost

Eden glavnih "zakonov" uradne sociologije je, da modernizacija sproži prehod od posameznega k splošnemu, od lokalizma do svetovljanstva. To je najbolj izrazito na področju komunikacijskih tehnologij, kjer "mobilizacija" oslabi "trenja v prostoru". Prostor ni bil upoštevan kot važnejša kategorija v družboslovni teoriji, in tisti, ki so se vseeno ukvarjali z družbenoprostorsko problematiko, so veljali za sopotnike discipline.

V zadnjih dvajstetih letih so se stvari spremenile zaradi številnih razlogov, ki jih tu ne bomo naštevali. Zadošča vloga "strukturalnih" raziskav o razvoju, ki je hkrati družben, političen, ekonomski in prostorski pojav: urbane raziskave postajajo študije o "politični ekonomiji mest in regij". Drugi večji prispevek k prevrednotenju prostora v sociologiji je prišel iz nasprotnega tabora, iz fenomenologije, s poudarkom na konkretnih situacijah in vedenju, ki sproži pozornost do odnosov med človeškim telesom in njegovim materialnim, od tod prostorskim, okoljem. V osemdesetih letih so teoretiki (Giddens in Collins) na dva načina pristopali k sintetični teoriji, v kateri ima prostor osrednje mesto[9].

Ti teoretični razvoji zajemajo vrsto pojavov v moderni družbi in ko jih obravnavamo skupaj, imenujemo to "novi Lokalizem":

1. **Lokalno specifični pogoji ekonomskega razvoja.** Homo Oeconomicus ne obstaja v praznem prostoru niti ne v abstraktnem prostoru trga. Sam razvoj jasno kaže prostorske (lokalne, regionalne, nacionalne) različice in ni odvisen od naravnih fizičnih pogojev, kot so zemlja, surovine, podnebje, ampak je odvisen od transportne in komunikacijske infrastrukture, naselitvenih

---

8) Teorije o Svetovni družbi (in/ali Svetovni Sistem) so v sociologiji razvili J. Burton, J. Galtung, N. Luhmann, W. Buehl, I. Wallerstein in drugi. Še več je literature o političnih vedah in mednarodnih odnosih. Pregled ustrezne literature do konca 70. let je pripravil avtor v poglavju La societa globale v knjig R. Strassoldo: Temi di sociologia delle relazioni internazionali, ISIG, Gorica, 1979, strani 13-74, od koder zajemamo nadaljnje opombe.

9) Glej članke Collinsa "On the microfoundations of macrosociology" v American Journal of Sociology, vol. 85, no. 5 (1981). Glej še Giddensove eseje Central problems in sociological theoy (McMillan, London, 1979); A contemporary critique of historical materialism (McMillan, London, 1981); in še: The constitution of society.

vzorcev, političnih institucij, kulturnih vrednot in socialnih odnosov, ki vladajo v določenih regijah. Še najbolj zanimivi pojavi so "poli rasti" in "ekonomski otoki". Temeljijo na mnoštvu majhnih podjetij, ki so povezana z različnimi "zunanjostmi", globoko ukoreninjena v lokalnih pogojih in kar pogosto na široko povezana s svetovnimi tržišči. V mnogih razvitih deželah so območja, za katera je značilna lokalna posebnost in privrženost obenem z visoko stopnjo tehnologije in svetovljanskim gospodarstvom. Tak je Benetton, ki je čvrsto usidran v pokrajini Veneto, a hkrati uspešen z globalističnim sloganom (United Colors of Benetton). Postal je slaven in uspešen po vsem svetu, a ne kot Coca Cola[10]. Tak tip ekonomskega razvoja, meni večina analitikov, se da razložiti s specifiko lokalnih pogojev. Tak razvoj prispeva tudi v obratnem smislu, saj uveljavlja lokalno specifiko kot lokalni ponos skuposti, njeno identiteto itd.

2. **Lokalizem in politika.** Politologom in sociologom, ki se ukvarjajo z volitvami, je postalo jasno, da je "vsaka politika lokalna politika", da gre v glavnem za geografsko razdelitev virov. Politično in volilno vedenje kažeta na visoko stopnjo prostorske variabilnosti kakor tudi časovne stabilnosti. Drugače povedano, obstajajo lokalne volilne tradicije, ki trajajo že nekaj generacij, v nekaterih primerih celo nekaj stoletij, ne glede na spreminjanje družbeno-ekonomskih pogojev; te kažejo na obstoj nekih temeljnih dolgotrajnih struktur. "Nacionalizacijska" teza o volilnem vedenju, po kateri naj bi se lokalne razlike približevale nacionalnemu povprečju, je bila vedno znova ovržena [11]. Izkazalo se je tudi, da se nacionalni voditelji celo v modernih družbah v neposrednem posvetovanju opirajo na "notranje kroge" (na različne "mafije") predvsem iz njihovega domačega okolja. Končno, avtonomija lokalnih uprav se nasplošno upošteva kot temeljna vrednota liberalne demokracije, ki jo je treba nenehoma braniti pred posegi centralne oblasti.

3. **Oživljanje manjših naselij.** V večini razvitih dežel je upadla rast velikih mest, nasprotno pa majhna mesta (znotraj velemestnih regij) doživljajo zdravo rast. To je povezano z naraščanjem neprijetnosti velemestnega življenja (onesnaženje, kriminal, prenaseljenost itd.), razdalje se manjšajo z naraščanjem novih komunikacijskih tehnologij, spreminja pa se tudi vzorec dela in poklicev. Vse več ljudi lahko uživa življenje v majhnem mestu ali na po-

---

10) Benetton in Coca Cola zelo premišljeno oglašujeta z globalistično, multinacionalno temo, s prikazi objemajočih se otrok različnih ras, in glede na njun uspeh ubirata prave strune. Hkrati pa je njun management globoko ukoreninjen v domačih, regionalnih posebnostih.

11) J. Agnew: Place and Politics, Allen and Unwin, Boston, 1987.

deželju, ne da bi se jim bilo treba odpovedati velikomestnim službam in zabavam. Ti "ex-urbaniti" često postanejo zelo zaščitniški do svojih novih okolij, borijo se za ohranjanje lokalnega načina življenja, imajo navduševalski odnos do lakalne pripadnosti in zagovarjajo oživljanje pripadnosti k skupnosti.

4. **Etnično-regionalna gibanja.** Razmerje med etničnostjo, nacionalizmom in regionalizmom je zelo kompleksno in teoretično neopredeljivo na objektiven način, ker večina spopadov na tem področju zadeva nasprotje, kontrast med samoopredelitvijo in opredelitvijo od zunaj. Ali je skupina samo regionalna (v teritorialnem smislu) enota ali kulturna (jezikovna, zgodovinska, religiozna itd.) manjšina, etnična skupina ali narod, je v veliki meri stvar politične volje in ne znanosti. Na "etničnost" običajno gledamo biološko (rasa) in kulturno, manj pa teritorialno, čeprav je etničnost odvisna od prostorskih pogojev (etnična koncentracija v skupnostih itd.). Etnične skupine se dvignejo v narode takrat, ko so sposobne zagovarajti in braniti politično neodvisnost. Regije (v tem kontekstu) so območja, ki so občutno različna (geografsko, zgodovinsko, kulturno) od sosednjih in katerih prebivalci se štejejo za drugačne od ostalih in terjajo določeno stopnjo samouprave (politično-administrativne avtonomije).

V 60. in 70. letih je bilo oživljanje etnično-regionalne (mikro) nacionalne zavesti znotraj nekaterih najstarejših in najbolj razvitih nacionalnih družb veliko presenečenje za družboslovce. Quebeški separatizem v Kanadi, škotski in valižanski nacionalizem v Veliki Britaniji, keltsko gibanje v Britaniji, katalonski nacionalizem v Španiji, Frizijci na Nizozemskem in v severni Nemčiji, Sardinija in Furlanija v Italiji itd. V vzhodni Evropi so etnično-regionalne in nacionalne razlike daleč od stapljanja v razredni internacionalizem in zgleda, da bo socialistični lonec prekipel. Današnje največje težave v tem delu sveta izvirajo iz spopadov med manjšinami, etničnimi skupinami, nacionalizmi in narodi. Celo ZDA kot klasičen talilni lonec vse bolj postajajo mozaik etničnih skupin in preživeli ali ponovno odkriti indijanski "narodi" se vse bolj zavedajo svojih "pravic". Na splošno velja, da se regionalne razlike pri večini naprednih družb ne zmanjšujejo, četudi ostajajo na "neškodljivi" kulturno-folklorni ravni. Seveda so pogosto povezane (utemeljene?) s socioekonomskimi razlikami. Vprašljivi pa so še širina, globina, trajanje in celoten pomen tega pojava. Lahko so, vsaj v nekaterih družbah, največkrat konstrukti manjše intelektualne elite brez večje podpore večine. Lahko so zavesten ideološki "izum" razredno-ekonomskih interesov, potegavščina lokalnih turističnih uradov ali trgovske zbornice, glas frustracije zaradi "notranje kolonizacije", prostorske nepravičnosti itd. V nekaterih deželah (zahodna Evropa) so viški gibanj že mimo. Njihovi vzroki in okoliščine so

lahko popolnoma različni in morda ni prav, da jih obravnavamo kot enoten pojav. Vsekakor pa tvorijo močan izziv nekaterim osnovnim naziranjem stare sociološke teorije[12]. Teorija modernizacije, ki implicira linerarni prehod iz Volkgeist v Weltgeist, od partikularizma k univerzalizmu, od lokalne pripadnosti do svetovljanske svobode, od čustveno-kulturnih vrednot do razumsko-ekonomskih, za vse to se zdi, da je razbita do te mere, da ji ni več pomoči.

Morda bi bilo zanimivo, da v tem članku opozorimo, da tudi etnično-regionalna gibanja, vsaj tista v zahodni Evropi, nimajo nujno omejenih, parohialnih pogledov. Običajno se povezujejo in si medsebojno pomagajo, tako da bi lahko govorili kar o "transnacionalnem etnično-regionalnem gibanju". Aktivno iščejo nadnacionalno zaščito in pomoč pri Evropskem parlamentu. Te avtoritete so seveda takoj podprle njihove zhteve zaradi jasno izraženih implikacij, kot je "mehčanje" togih struktur centralističnih nacionalnih držav. "Evropa regij" je uradni cilj večine zahodnoevropskih etnično-regionalnih gibanj.

5. **Ekološko gibanje.** Videli smo že, da je ekološka zavest sila, ki teži h globalizmu. Res pa je tudi sila, ki teži k lokalizmu. Običajno se začneta skrb in mobilizacija na tem področju zaradi lokalnih, "dvoriščnih" problemov. Povsod v industrijskem svetu je na tisoče primerov, ko se ljudje v imenu zaščite svoje vode, zraka, zemlje, kvalitete sosesk in regij združujejo zoper onesnaževalce. Ta dvojna povezanost ekoloških gibanj je lepo izražena z geslom "Misli globalno – ukrepaj lokalno". Povezanost z etnično-regionalnimi gibanji je značilna, kajti v večini dežel okolje združuje naravne in človekove posege, kot na primer ohranjanje naravnih ekosistemov ne more biti ločeno od varstva lokalnih zgodovinsko in kulturno pomembnih območij[13].

---

12) Zanimanje strokovnjakov za to temo je veliko, občasno so organizirana srečanja in veliko je tudi natisnjenega – težko bi izbrali najboljša dela na to temo. Klasično delo A. D. Smith: The etnic revival in the modern world (Cambridge University Press, 1981); id.: The ethnic origins of nations (Black-well, Oxford, 1986). Glej še posebno izdajo na to temo v "International Political Science Review". 6, 2, 1985.

13) M. Featherstone (ed.): Post Modern Society, posebna izdaja Theory, Culture and Society, 5, 2-3, 1988. Nekatere teme se pojavljajo tudi pri Geraldu Holtonu: Science and culture, (Houghton Mifflin, Boston, 1965).

Globalizem, lokalizem in postmoderna družba

Vključevanje vseh naštetih pojavov pod isto streho "novega lokalizma" očitno terja neko dodatno, pojasnjevalno teorijo. Postmodernizem zahteva dokončanje tiste dolge faze v družbenem razvoju, ki jo imenujemo "moderna". Nekatere bistvene poteze tega sistema so bile: poudarek na instrumentalni racionalnosti in učinkovitosti, ekonomski materializem in centralizacija moči v nacionalnih državah. Zdaj pa teorija pravi, da takšen uspeh sistema ni več potreben, da je to kot postavitev zidarskega odra potem, ko je hiša že zgrajena. Instrumentalna racionalnost je ustvarila znanstvenotehnološki industrijski sistem, ki je sposoben ustvariti neomejene količine dobrin in zadovoljiti vse osnovne materialne potrebe, tako da ni več treba usmerjati vseh aktivnosti za "preživetje". Zdaj je mogoče sprostiti tudi ostale človekove sposobnosti, kot so uživanje, občutenje, altruizem, fantazija, solidarnosti z naravo itd. Stara sociološka razlaga, ki izhaja še od Webra, Mannheima, Sorokina, Marcuseja in Bella, pravi, da bo uspešnost "racionalizacijskega procesa" odprla dveri novim valovom čutnosti in da je meščansko-kapitalistični sistem protisloven zaradi lastnih razcepov.

Uspešnost nacionalne države je hkrati ustvarila tudi pogoje za njen razpad. Nacionalne države so se razraščale, dokler si niso povsem podredile miselnosti ljudi in jih privedle do tega, da so bili pripravljeni v milijonih umirati v njenem imenu. Končalo se je z moralnim uporom zoper takšno vrsto "etičnega" nacionalizma. Z razvojem zračnih sil in jedrskega orožja je država izgubila svojo osnovno funkcijo – zagotavljati fizično varnost ljudem znotraj njenih meja. Da bi izvedla to svoje osnovno poslanstvo, je zvalila del svojih moči na mednarodno vojaško zavezništvo, tako da je postal "kolektivno varnostni sistem" manj centraliziran in bolj razpršen. Nacionalne države so izgubile večino svoje moči tudi na ekonomskem področju, in sicer zaradi internacionalnizacije ekonomij, vse večjega števila multinacionalnih korporacij itd. Končno pa so postale tudi visoko prepustne za komunikacije.

Čeprav so nacionalne države še vedno v središču politične arene in še vedno igrajo pomembne vloge na mnogih družbenih področjih, se vse manj pojavljajo v človekovi zavesti in pri nekaterih temeljnih družbenih procesih. Po eni strani to pomeni, da posamezni sklopi državne oblasti zapuščajo nacionalne centre in se pomikajo navzgor na nadnacionalno raven, po drugi strani pa to (moralno) opešanje nacionalnih centrov spodbuja zahteve po devoluciji navzdol k sektorskim, regionalnim in lokalnim ravnem. Za postmodernizem je značilna izguba Enega, nujnega in transcendentnega središča, najsi bo to bog, država, napredek, bogastvo, nadomesti pa ga supermarketinška preobilica poljubnih, naključnih, fleksibilnih in mnogokratnih središč.

To velja za strukturalni nivo, ko smo govorili o vojaških, političnih in ekonomskih centrih moči. Vse to se odraža seveda tudi na kulturi, komunikacijah, na psihi

posameznikov. Temeljno dejstvo je zelo očiten porast v informacijskem pretoku. Ljudi bombardirajo z neštevilnimi, često protislovnimi sporočili iz neštevilnih virov in končni vtis je največkrat kaotičen. Svet postaja obupno kompleksen, zmeden, nedojemljiv, skrivnosten in grozeč.

Izguba moralnega in estetskega reda ima svojo ceno, na primer identiteto. Ko človek zadovolji svoje osnovne materialne potrebe ter izgubi vero v boga in narod in mogoče še v uspeh, nenadoma ne ve več, kaj bi s seboj, kdo sploh je in kakšen je smisel njegovega obstoja. Tako vidimo na eni strani množično manifestacijo anomije, na drugi pa krčevito iskanje smisla in identitete[14]. Novi lokalizem je ena od oblik tega iskanja, oziroma je beg iz neurejene zmede večjega sveta. Moderni človek je ustvaril globalni sistem, ki ima veliko prednosti in privlačnosti, je pa preobsežen, da bi bil pregleden in obvladljiv, čeprav samo intelektualno. Postmoderni človek poskuša oživiti majhne enklave domačnosti, intime, varnosti in razumevanje, enklave, v katerih bi se zrcalil njihov Jaz.

V obratne procesu si to pričara s TV zasloni. Možnost, da so ljudje na podlagi moderne komunikacijske tehnologije izpostavljeni neskončnemu številu mest, oseb, stvari in idej, poraja toliko večjo potrebo po (kot nadomestek) centru, v katerem bi se lahko izpolnjeval; alternativa je izguba individualnosti, subjekta, človeka samega (in to je tudi izraziti znak postmodernizma)[15]. Lahka dostopnost vsega sveta, z malo časa in denarja, daje nov pomen potrebi po centru, od koder bi odhajali in kamor bi se spet vračali in kjer bi se umirili: domača skupnost, domači kraj.

Na koncu naj omenimo še reakcijo na standardizacijske in homogenizacijske učinke nacionalne centralizacije in množičnih komunikacij, ki ogrožajo preživetje lokalnih kulturnih razlik. Zoper "enodimenzionalnost" moderne je racionalističen poudarek uniformnosti, postmodernizem pa poudarja ekosistemsko vrednotenje raz-

---

14) Ukinitev človeka, posameznika iz centra dogajanja v humanističnih in družbenih vedah je tudi poteza postmodernizma. Traktat zoper "homocentrizem", podkrepljen z argumenit Foucaqta in Derridaja, je sestavil C. Lemert.

15) Upoštevanje raznovrstnosti je temeljna poteza "sistemskega" in "ekološkega" razmišljanja, ki jo lahko najdemo v "aksioloških tabelah", kot na primer pri Joel de Rosnay: Le macroscope, (Seuil, Paris, 1974). V ekologiji velja raznovrstnost za obrambo pred nenadnimi fluktuacijami in kot pogoj v prid stabilnosti in evolucije.

novrstnosti, ki naj bi se ohranile zaradi same sebe in kot "genetska rezerva" za bodoče evolucijske kombinacije[16].

Lokalizem in zakoreninjenost so tradicionalno razumevali kot zaostalost, če že ne kot reakcionarna stališča, saj se zgodovina odpira k svetovljanstvu, univerzalizmu in mobilnosti. Teritorialni skupnosti tipa Gemeinschaft je usojeno, da jo bo uničila družba – Gesellschaft. Zdi pa se, da se ta trend ne more povsem uveljaviti. Naletel je na notranje omejitve v nekaterih osnovnih človeških potrebah in dialektično ustvaril svoja lastna omejujoča protislovja in nasprotujoče sile.

Prevedla: Bojana Budič

---

16) O Julijski krajini glej še B. Prost: Le Frioul, Region D'affrontements (Ophyrs, Gap, 1973); D. B. Gregor: Friulian Language and literature (Olander Press, New York, Cambridge, 1975); R. Strassoldo: Friuli-Venezia Giulia, a Border Region, objavljeno v VV. AA., Regionalismus in Europa (Internationales Institut fuer Nationalitaetenrechte und Regionalismus, München, 1981); id.: The case of Friuli, in Ethnicity and regionalism, posebna izdaja International Political Science Review, 6, 2, 1985.